

Redactionele noot: In de praktijk lopen de drie verschijningsvormen of modi van Arendt's *vita activa* door elkaar heen. Vooral in de situatie waar er sprake is van een alternatieve aanpak of kritische dialoog versus de logica van de markt, moet 'werken' worden begrepen als 'handelend' of 'actief' werken, en omgekeerd.

Actief werk

Ken De Cooman

¹ 'Menselijk handelen' wordt gekwantificeerd in het bruto binnenlands product (bbp), een monetaire maatstaf van de marktwaarde van alle, in een jaar geproduceerde producten en diensten.

Deze grove indicator wordt gebruikt om de algemene toestand van een land te beoordelen. Hij is gebaseerd op een groeiparadigma waarbij geldt: hoe meer groei, hoe beter; en vooronderstelt een definitie van waarde waarbij geldt: wat in termen van marktwaarde kan worden geteld, heeft waarde. Hij definieert menselijke interacties als diensten en vervangt 'tijd' door 'gewerkte uren'. Rechtvaardigheid, gelijkheid, ecologie, delen, enzovoort, worden niet meegeteld in het bbp.¹ Dit bekrompen perspectief op het menselijk handelen leidt tot een overdosis aan groei: een voortdurende toename van een heel beperkt type menselijke productiviteit, die maximaal op jaarlijkse basis wordt gemeten, waarbij de langetermijneffecten van de ontginning en exploitatie van natuurlijke en menselijke hulpbronnen bewust door de vingers worden gezien.²

Geen enkele technologische innovatie is in staat dit model omver te werpen.

Er is een wijdverbreide overtuiging dat wetenschappelijke kennis en de daaruit voortvloeiende technologie met een oplossing zullen komen om het model van een overdosis aan groei binnen de productiegrenzen van onze planeet mogelijk te maken. De geschiedenis van de technische vooruitgang maakt dit echter niet aannemelijk.³ Binnen het huidige model kan economische groei niet worden losgekoppeld van de materiële en sociale externe factoren die hem ondersteunen. Het lijkt erop dat de tekortkomingen van alsmaar meer groei ingebed liggen in zijn structuur.

Veranderen moet zelf veranderen.

Transitioneren moet je in de praktijk leren. Gemeenschappen hebben tijd nodig om bepaalde soorten kennis op te doen. Het gaat daarbij om impliciete kennis, die men opdoet door al doende te leren en samen te werken. Dat is wat het woord 'praktijk' voor BC (Brussels Cooperation)

betekent: gezamenlijke kennis door iets te vervaardigen, door via vallen en opstaan nader tot materialen en methoden te komen. Door iets te maken kunnen we kennis verwerven over aspecten van de architectuur die niet zo gemakkelijk op andere manieren te vatten zijn. Het maken stelt ons in staat om op termijn weer een nauwe relatie op te bouwen met de hulpbronnen en grondstoffen die onze materialen, onderdelen en gebouwen vormen. En dat kost inderdaad tijd. De tijd nemen is dan ook een noodzakelijke daad van verzet tegen het meedogenloze en vandaag de dag onvermijdelijke model dat steeds meer groei bepleit. De tijd nemen, dat lukt nooit helemaal. In de architectuur, een stressvolle discipline die heen en weer wordt geslingerd tussen economische 'realiteit' en artistieke of ecologische 'inspanning', brengt dit een onzekere positie met zich mee. In de loop der tijd verworven, impliciete kennis bestaat niet uit één enkele wetenschappelijke waarheid, maar uit een brede context van praktijken waarbij grotere gemeenschappen van burgers, ontwerpers, ambachtslieden en bouwers betrokken zijn. Het maken van gebouwen is dus sterk verbonden met de complexe en diverse bouwcultuur van volkeren en disciplines.

² Over 'menselijk handelen', 'politiek', 'tijd' en 'werk' gesproken: er zijn hierboven enkele concepten van Hannah Arendt's boek *The Human Condition* aangestipt. Dit kan een uitgangspunt zijn voor een verkenning van de manier waarop 'arbeid', 'werk' en 'handelen' – 'activiteit' – vandaag de dag op elkaar kunnen inwerken en hybride vormen van architectuurpraktijken kunnen genereren.

¹ Zie: Mariana Mazzucato, *The Value of Everything: Making and Taking in the Global Economy* (Londen: Penguin, 2017).

² Zie ook de verklaring van de curator van de Oslo arkitekturtriennale van 2019 op: <http://oslotriennale.no/en/news/oat-2019-curatorial-statement> (geraadpleegd december 2019).

³ Zie: Vaclav Smil, *Energy and Civilization* (Cambridge, MA: MIT Press, 2017); Vaclav Smil, *Growth* (Cambridge, MA: MIT Press, 2019).

Ken De Cooman
Actief werk

Editorial note: In practice, Arendt's three modes of the *vita activa* intermingle. Particularly in the situation of negotiation between a countercultural approach and critical engagement with market logics, 'work' needs to be 'work in action', as well as vice versa.

Work in Action

Ken De Cooman

¹ 'Human activity' is measured by Gross Domestic Product, a monetary measure of the market value of all the final goods and services produced in a year.

It is this rough indicator that is used to judge the overall state of a nation. It is supported by a paradigm of growth, in which higher growth is considered better, and it presupposes a definition of value: that which can be counted in terms of market value. It defines human interactions as services and commodifies time into working hours. However, justice, equality, ecology and sharing . . . are not counted in this GDP number.¹ This narrow perspective on human activity leads to 'overgrowth': an ongoing increase in a limited kind of human productivity, measured at maximum on a yearly basis, unwilfully turning a blind eye on long-term effects of extraction and exploitation of natural, social and human resources.²

No technological innovation can overturn this model. The widely held belief is that scientific knowledge and the resulting technology will come up with a solution to make the overgrowth model possible within the production boundaries of our planet. Histories of technological innovation counter this belief.³ The current model cannot decouple economic growth from the material and social externalities it is supported by. It seems like the defaults in the overgrowth model are built into its structure.

Change itself needs to change.

Transition needs to be learned as a practice. It takes time for communities to acquire certain kinds of knowledge. This is a tacit knowledge, which comes through learning by making, learning by collaborating. It is what the word 'practice' means to us at BC: a collaborative knowledge through making, an act of 'getting close' to a material and a method, through processes of trial and error. Through making we can acquire knowledge about aspects of architecture that cannot

be easily grasped in other ways. Making offers us the opportunity to, in time, regain a close relationship with the sources and resources that constitute our materials, elements and buildings. And it takes time. As such, taking time has become a necessary act of resistance against the relentless and currently unavoidable 'overgrowth' model. Taking time is never fully established. In architecture, a strained profession squeezed in between economic 'realities' and artistic or ecological 'endeavours', this entails an unstable position. This tacit knowledge over time does not hold one scientific truth, but rather lives in a wide community of practices involving larger communities of citizens, designers, crafts-(wo)men, and builders. Making buildings is strongly linked to the complex and diverse construction cultures of peoples and disciplines.

² Talking about 'human activity', 'politics', 'time' and 'work': we have been touching on some concepts of Hannah Arendt's book *The Human Condition*. Let this be a starting point for an exploration of how 'labour', 'work' and 'action' can interact and generate hybrid forms of architecture practice today.

In *The Human Condition*, Arendt brings up the traditional division of human activities into *vita activa* (active life) and *vita contemplativa* (contemplative life). 'Labour', 'work' and 'action' are the three modes of *vita activa*. In our limited reading of Arendt's conceptual framework, 'action' is very much oriented towards

¹ See: Mariana Mazzucato, *The Value of Everything: Making and Taking in the Global Economy* (London: Penguin, 2017).

² See also the Curatorial Statement of the Oslo Architecture Triennale 2019 at <http://oslotriennale.no/en/news/oat-2019-curatorial-statement> (accessed December 2019).

³ See: Vaclav Smil, *Energy and Civilization* (Cambridge, MA: MIT Press, 2017); Vaclav Smil, *Growth* (Cambridge, MA: MIT Press, 2019).

Ken De Cooman
Work in Action

evolueerde een gezamenlijke maakpraktijk waarbij de tijd genomen werd om ideeën en meningen uit te wisselen. Bovendien werd geoefend met manieren om invloed uit te oefenen en veranderingen door te voeren in de architectuur en de bouw.

De praktijk van BC combineerde in dit geval dus onderwijs, opbouwwerk, activisme, materiaalproductie, architectuurontwerp, aannemerij en samenwerking tot een ingewikkeld proces waarin de drie modi van *vita activa* samenkwamen. Omdat er op locatie dagelijks maaltijden werden gekookt en werd overnacht, werd er niet alleen een ‘werk’ geproduceerd, maar ontstond er ook een ‘huishouden’ en werd er ‘gearbeid’ en genoten van ‘vrije tijd’. In deze extra tijd werden via de lezingen en uitwisselingen tussen BC, de deelnemers, de kunstenaar en externe medewerkers, ook ‘handelingen en uitspraken’ aan het project toegevoegd. Deze processen vertegenwoordigden een culturele praktijk, althans in politiek opzicht, en waren niet alleen bedoeld om een ‘werk’ te produceren. De beoordeling van de culturele en architectonische waarde van het werk – van dit werk als ‘werk’ – is niet aan ons.

Na de bouw zette Pascale Marthine Tayou die het gebouw momenteel op zijn eigen manier gebruikt, deze culturele praktijk door. Het bouwproces duurt voort door het ‘werk’ van de kunstenaar, in een steeds wisselende samenstelling.

Excavation of a storm reservoir in Brussels excavating clay from Ypres/ Stormreservoir in Brussel waarbij klei uit Ieper wordt uitgegraven

4 Een tweede praktijkvoorbeeld van de vermenging van ‘werken en handelen’ is de oprichting van een nieuw bedrijf binnen BC, BC materials, dat de afgegraven grond van bouwplaatsen tot bouw materiaal transformeert. We mengen verschillende afgegraven materialen uit verschillende geologische lagen volgens recepten die een hoog niveau van lokaal vakmanschap vereisen. Dit betekent dat ons ‘werk’ locatiegebonden is, en niet volledig kan worden geautomatiseerd of geïndustrialiseerd. Onze grondstoffen komen uit een bestaande afvalstroom jaarlijks in België van ongeveer 36 miljoen ton grond, met alle bijbehorende problemen op het gebied van transport en berging. Deze resterende grondstoffen worden omgezet in prachtige, gezonde, koolstof neutrale, afvalvrije producten zoals kleipleister, samengeperste leemsteen en geramde aarde. Dit is niets nieuws; het gaat hier om vernieuwde bouwtechnieken die zijn gemoderniseerd met behulp van hedendaagse wetenschappelijke kennis.

In het ecosysteem van BC architects & studies & materials is, via het maken van gebouwen, plaats om gezamenlijk te leren en een bouwcultuur te ontwikkelen. De bouwhandelingen die wij uitvoeren zijn zowel ‘handelingen’ als ‘narratieven’. Zij worden uitgevoerd in het kader van complexe en kostbare inspanningen om infrastructuur te genereren – dwars door de verschillende klassen, vaardigheden, materialen en technologieën heen. Architecten, studenten en instellingen worden geïnformeerd en geïnspireerd; aannemers en ambachtslieden getraind. Klanten en investeerders worden overtuigd, en nieuwe

Workshop for architects and contractors on the principles of clay construction today/ Workshop voor architecten en aannemers om te leren hoe leembouw toe te passen

production, architectural design, contracting and collaboration in a complex process that combined the three modes of *vita activa*. The practice of cooking meals every day and spending the night on site introduced the ‘household’ or ‘labour’ into the production of ‘work’, as well as allowing for ‘free time’. In this extra time, lectures and exchanges among BC, participants, the artist and external contributors permitted ‘action and speech’ to be a part of this project. The processes were an act of cultural practice, at least politically charged, rather than the production of ‘work’ only. How its cultural and architectural value – how the ‘work as work’ – is perceived, is for others to define.

After the construction period, Pascale Marthine Tayou, the artist currently using the building in his own way, has continued this cultural practice. The process of building continues through the artist’s ‘work’ in an ever-changing composition.

4 A second example of practice combining ‘work and action’ is the creation within BC of a new company: BC materials transforms excavated earth from construction sites into building materials. We mix different types of excavated earth from different geological layers in recipes that require a high level of local craftsmanship. This means that our ‘work’ cannot be delocalised, neither can it be fully automated nor fully industrialised. Our resources come from an existing

BC materials: Storage of Flemish clay and Brussels sand, excavated in sites in Strombeek and Sint-Pieters-Woluwe respectively, at the BC materials production site in Brussels/ Opslag in de productieplaats van BC materials in Brussel van Vlaams leem en Brussels zand, afkomstig uit resp. Strombeek en Sint-Pieters-Woluwe

waste stream of around 36 million tonnes of earth per year in Belgium with all its issues of transport and disposal. These wasted resources are transformed into beautiful, healthy, carbon neutral, no-waste products, such as clay plaster, compressed earth blocks and rammed earth. These is nothing new, these are vernacular construction techniques updated with current scientific knowledge.

Through the ecosystem of BC architects & studies & materials, making buildings is opened up as a place for shared learning, as a place to make construction culture. We perform acts of building, at once ‘action’ and ‘narrative’. It is a performance within the complex and costly effort of generating infrastructure, running across classes and skill sets, across materials and technologies. It (in)forms architects, students and institutions, and trains contractors and craftsmen. It convinces clients and investors, and researches and develops new applications. It is part of a wider tendency to redefine potential roles of what an architect might be or do: not only a designer of spaces but an agile actor in all processes of making buildings. We operate next to similar actors in different fields such as ROTOR in Belgium, Assemble in the UK and Cycle Terre Paris in France.

Positioning BC materials in the market as a material production company is not so much an economical statement, as it is a political and cultural one. The market size and measurable impact of the ‘work’ of BC

Production of clay bricks as a direct replacement of inner masonry blocks such as fast bricks, sand-lime bricks, concrete blocks/ Productie van leemstenen als directe vervanging van binnenmetselwerkblokken zoals snelbouwsteen, kalkzandsteen, betonblokken

toepassingen onderzocht en ontwikkeld. Dit alles maakt deel uit van een bredere trend om de potentiële rollen, die uitdrukken wat een architect zou kunnen zijn of doen, te herdefiniëren: niet alleen een ontwerper van ruimte, maar ook een flexibele speler die een bijdrage levert aan alle bouwprocessen. BC is, naast vergelijkbare actoren zoals ROTOR in België, Assemble in Groot-Brittannië en Cycle Terre Paris in Frankrijk, actief op verschillende terreinen.

Het in de markt zetten van BC materials als een materiaalproductiebedrijf is niet zozeer een economisch, als wel een politiek en cultureel statement. Afgezet tegen de totale omvang van de bouwsector zijn het marktaandeel en de meetbare invloed van het 'werk' van BC materials klein, bijna verwaarloosbaar. Het 'werk als werk' is onbeduidend. Echter, BC materials is een 'uitvoering', een 'handeling', een 'uitspraak' in het politieke discours over hoe wij mensen (moeten/kunnen) ingrijpen in het ecosysteem van onze planeet. Het is 'actief werk'.

En misschien móét 'handelen' tegenwoordig wel worden ondersteund door 'werk'. In de huidige overdaad aan meningen op de hedendaagse agora van de sociale media en andere podia zou een dergelijke 'uitspraak' – bestaande uit de productie en in de markt zetten van 'werk' in de vorm van kleipleister en aarden blokken, muren en vloeren; uit interactie met spelers in de hele bouwsector; uit het vervangen van woorden door daden; uit het praktiseren – iets in beweging kunnen zetten.

Duur, tijd, is hier van groot belang. Een keertje blokken produceren is niet genoeg. Het vergt een voortdurend communiceren en delen van 'werk'. Het gaat vooral om het opbouwen van een gemeenschap en een specifieke houding in de loop van jaren, en om het realiseren hiervan door middel van 'werk' in de ruimte van de *agora*.

BC materials is als bedrijf officieel geregistreerd, gaat de concurrentie aan met andere bedrijven, ontwikkelt marketingstrategieën, stelt financiële plannen op voor crowdfunding en om invloedrijke investeerders te interesseren, enzovoort. BC materials volgt dus bepaalde maatschappelijke en economische logica's die het hoopt te beïnvloeden. Ons werk is altijd activistisch, omdat we voortdurend afwegingen maken tussen een mogelijke alternatieve aanpak én onderwerping aan een marktlogica die gebaseerd is op het model van die overdosis groei. Wij hopen dat ons 'werk' een narratieve kracht bezit, die mensen inspireert (op zijn minst binnen ons vakgebied), die de verbeelding prikkelt als het gaat om wat voor 'wereld' er mogelijk is, en die gedeeld sociaal, cultureel en politiek kapitaal in de samenleving bijeenbrengt. Ten slotte hopen we bij te dragen aan een gemeenschap van praktijken (ROTOR, Assemble, Cycle Terre Paris ...) die 'activistisch werken', de *vita activa* herdefiniëren en onze 'wereld' veranderen.

Vertaling: InOtherWords, Maria van Tol

materials is very small, almost negligible in the overall size of the construction sector. The 'work as work' may be insignificant, but BC materials is a performance, an act, a 'speech' in the political discourse of how we humans (should/could) intervene in our planet ecosystem. It is 'work in action'.

And maybe 'action' today needs to be backed up by 'work'. In the current overflow of opinions in our contemporary *agora* of social media and other outlets, 'speech' might gain traction by producing 'work' in the form of plaster, blocks, walls and floors in earth and have them circulate in the market; by interacting with actors all over the construction sector; by walking the talk; by practicing.

Duration, time, is here really important. One session of block production won't do it. It takes the continuous communicating and sharing of 'work'. It is more about building a community and an attitude over time, and about building this on top of and through 'work' in the space of the *agora*.

BC materials is a company registered with the authorities, entering into competition with other companies, developing marketing strategies, drafting up financial plans to allow crowd and impact investors, etcetera. Thus, BC materials is following certain societal and economical logics that it hopes to have an impact on. The constant negotiation between a position of counterculture and a position of going along with a market logic based on the 'overgrowth' production model is what constitutes our constant 'work in action'. We hope that it has a narrative power that inspires people (at least within our profession), that triggers the imagination of what kind of 'world' is possible, and that accumulates shared social, cultural and political capital in our society. In the end, we hope to contribute to a community of practices (Rotor, Assemble, . . .) that make 'work through action', redefining our *vita activa* and changing our 'world'.